

odlaganje neumitnog suočavanja sa fašističkim potencijalom hazardnog i zavodljivog nacionalističkog "patriotizma". Koliko god bila udaljena od dnevne politike, odgovornost nauke o fašizmu u ovim procesima ne može biti puka akademska.

2. HISTORIKERSTREIT 1986/87: mesto debate unutar nemačkih rasprava o fašizmu.

2. 1. Evolucija odnosa prema fašizmu u SR Nemačkoj.

Nemačke posleratne rasprave verovatno su ponajviše iznijansirale sve segmente neutralizovanja, ali i kritike fašizma. Kod nemačkog odnosa prema fašizmu najjasnije se uočavaju uticaji idejnih i idejnopoličkih promena epohalne svesti. U ovoj zemlji 1945. se daleko dramatičnije nego 1918. postavilo pitanje o moralnom krah društva i besmislu vlastite istorije. Uprkos tome, neposredno poratno vreme ne karakteriše razmišljanje o krivici i uzrocima krivice, već predaja sudbini i ličnom bolu. Zemlja je bila žrtva režima i rata. Usredsređivanje na vlastitu nesreću, smrt bližnjih, gubitak svojine, beskućništvo, bedu, ratno zarobljeništvo i borbu za fizičko preživljavanje pružali su malo prostora za razmišljanje o prošlosti. Većina je sebe shvatala ne kao Hitlerovog saučesnika, nego kao žrtvu. Osude Trećeg Rajha u prvom poratnom periodu bile su jednoznačno negativne iako spektar korišćenih negativnih stereotipa nije bio širok: bio je to "zločinački režim koji je doneo rat". "Nehrišćanska dvanaestogodišnja tiranija i šestogodišnji rat" – bila je formula za pokrivanje prošlosti krajem 1940-ih u Nemačkoj (Eike 1997). Osobenost nacističkih namera nije samo u činu genocida nego i jeziku zločinaca i načinu na koji su sebe poimali i kasnije pravdali (S. Friedlander).

Tumačenja uzroka nacizma bila su različita. Manjkala su racionalna. Na univerzitetima prevladavale su iracionalističke metafore: "demonija", "mreža u koju smo bili uvučeni", "prirodna katastrofa", a iracionalni fatalizam primetan je u čestom korišćenju pojma "tragedija". Jedna grupa objašnjenja isticala je poseban nemački put i nemački mentalitet, a zatim strah od slobode. Jaspers i Adenauer pođednako su videli uzroke nacizma u pruskom duhu i militarizmu, a Đ. Lukač u nemačkom iracionalizmu. Alfred Veber je uzrok nemačkog pogrešnog razvoja tražio čak u Tridesetogodišnjem ratu. Prihvatana je linija kontinuiteta Luter-Fridrih Veliki – Bizmark – Vilhelm II – Hitler. Po drugom, više kulturološkom tumačenju, Treći Rajh posledica je pođednako kolektivism i individualizma. U oba slučaja tobože je odgovorno prosvetiteljstvo i Francuska revolucija. Tako su propovedale obe crkve i pisali konzervativci. Krivi su jakobinci i individualistički liberalizam. Kod ovih tumačenja iščezava nemački karakter nacizma, a fašizam se tumači kao rezultat globalnoevropskog razvoja. Ni kod marksističkog tumačenja u prvom planu nije bio nacionalni karakter fašizma, već kritika opšteg imperijalizma, čiji je eksponent bio Hitler. Međutim, skretanje pažnje na odgovornost nemačkog krupnog kapitala, birokratije i vojske za svetski rat bila je ipak važna kritika nacionalne elite. Kod četvrtog objašnjenja neutralizacija nacionalne odgovornosti vrši se preko zbivanja iz novije istorije: za Treći Rajh krivi su Versaj i politika pobednika iz Prvog svetskog rata. U tvrdnji da "Hitlera nisu na vreme zaustavili" odgovornost se prebacuje na Zapad ili na Staljina. Inostranstvo je indirektno krivo i za krizu uvezenog parlamentarizma kao i masovnu inflaciju koja je rodila Hitlera. Rasterećenja vlastite prošlosti oslobađala su put novom poimanju ličnog i nacionalnog identiteta Nemaca kao žrtava nacizma.